

CÍMKÓRSÁG

NEM TUDUNK ELKÉPZELNI olyan kezdetleges társadalmi állapotot, ahol a „rang“ jelensége már eleven valóság ne volna: az ősemberek szerte barangoló csoportjainak is bizonyára megvolt a maguk vezére, akít nagyobb ereje és tapasztalata természetszerűen jelölt ki erre a szerepre. Ugyanez a jelenség tapasztalható a magasabbrendű állatfajták társadalmainál is: a magasabb állatfajták — hogy a hangyák és méhek csodálatos társadalmi szervezetségét ne is említsük, — ösztönös biztonsággal választják ki azt az egyedet, amelynek a követése a legbiztonságosabb és leghasznosabb a csoportra nézve. A „rang“ lényege eredetileg tehát az a szolgálat vagy haszon, melyet a vele felruházott egyed a csoport számára jelent. Kezdetleges műveltségű néger törzsek, melyek ma is ismerik a „rituális királygyilkosság“ fogalmát, azzal, hogy vallásos előírásoknak hódolva megölik az előregedett királyt s így erejét az új királyra átszármaztatják, nyíltan jelzik, hogy a társadalmi rang ősi gyökerei egy társadalmi utilizmusba nyúlnak alá. A művelt társadalomban ez az utilizmus is művelődik s a vallás, közjog és társadalmi hagyományok nemesebb alakjaiban kristályosodik ki. A vallási, közjogi és társadalmi rangok többé-kevésbé elkülönülnek s egy hierarchikus rangrendszerben sorakoznak fel. A kiválasztódás ösztönös biztonsága csökken, ezt azonban pótolja, sőt felül is múlja — normális esetben — a hagyományok alapján történő tudatos kiválasztás biztonsága.

Aki a rangok ellen küzd, az vagy teljesen tájékozatlan a társadalom mibenléte felől, vagy pedig szándékosan a társadalom felbomlásztására törekszik: a társadalomnak társadalomjellegét akarja megszüntetni azzal, hogy megfosztja irányítóitól és természet szerinti vezetőitől. Komoly törekvéseknek sohasem lehet célja a társadalmat természetéből kivetkőztetni; erre csak különc, vagy elmebeteg anarchisták vállalkozhatnak. Az anarchistáknak démonikus tájékozatlanságát és vak pusztítási vágyát s a programjukban rejlő szörnyű önellentmondást mi sem jellemzi jobban, mint az a tény, hogy nem a kisebb, esetleg betegesen elszaporodott rangok betöltői ellen törnek, hanem egyenesen a legősibb és legmagasabb rangok birtokosai, az uralkodók ellen: vissza akarják szorítani a társadalmat egy olyan fejlődési fok alá, amelyen már a legprimitívebb emberiség is túljutott, t. i. annak belátására, hogy vezetőre minden kollektívumnak szüksége van. Szerencsére a társa-

dalom természeténél fogva védve van az ilyen támadások ellen s az anarchizmust nyugodtan könyvelhetjük el oda, ahová a primitív állapot utáni vágy sok más archaikus előtöréseit is sorolnunk kell: az elmebetegségeknek nem veszélytelen, de érdekes válfajai közé.

Van azonban a rangoknak egy sokkal veszélyesebb ellensége, mely nem kívülről és erőszakosan, hanem belülről és észrevétlenül támadja meg a rangrendszert s ezen keresztül a társadalmi organizmust: e ragályos társadalmi betegség neve címkórság. A címkórság kórisméjéhez tudnunk kell, hogy mi is voltaképpen a „cím”? A rang: lényeg, a cím: járulék, attribútum. Normális esetben a cím egybeesik a ranggal? úgyszólván csak annak külső jelölése: a katonaságnál, mely máig is mintaképe a rangrendszernek, mindenkit olyan cím illet, mint amilyen rangja van. Furcsa élményben lenne része a tartalékosnak, aki túlságosan megszokva a hivatali hangot, így próbálna ezredesének jelentést tenni: „Méltóságos uram, alázatosan jelentem.. .“ Mert a méltóságos cím teljesen különvált a társadalmi rangtól: képtelen megjelölni, hogy hordozója milyen „rangot” visel, azaz a közösségben milyen méretű munkára és felelősségre van elkötelezve. Szervetlen, a lényegtől elkülönült puszta cím, mely a rangjelölés tekintetében teljesen homályos és bizonytalan. Elszabadult, kósza címzés, mely egyre inkább semmitmondóvá válik: amint a Hanza városokban majd minden negyven éven felüli úr konzul, amint Németországban minden valamirevaló diplomás ember „Rat“, amint Angliában az érettségi bizonyítványtól függ az „esquire“ címzés, úgy szaporodik nálunk ijesztő mértékben a méltóságos urak száma. Hogy ez a „gyarapodás“ milyen mértékű, arról néhány hivatalos adat megközelítő pontossággal tájékoztatni tud. Az állami státus V. fizetési osztályába sorolt tisztviselők száma (a honvédséget nem számítva) a következőképpen alakult:¹

1904	211
1915	300
1918	406
1936	809

Ha figyelembe vesszük azt, hogy 1904-ben nem feltétlenül járt méltóságos címzés az V. fizetési osztállyal, valamint azt is, hogy 1918-ban Magyarország lakossága majdnem egyharmadára csökkent le: komolyan gondolkodóba kell esnünk e statisztikán, mely látzólag 400%-os, Trianon tekintetbevételével azonban majdnem 1200%-os emelkedést mutat! Nem kevésbé figyelemreméltó egy másik statisztika, mely az elnyerés éve szerint tünteti fel azoknak számát, akiknek nem állami szolgálatból kifolyóan jár ki a méltóságos címzés:²

¹ Kimutatás az állami alkalmazottak létszámáról az 1904., 1914/5. és 1917/18. évi állami költségvetés alapján. Budapest, 1917 és Kimutatás az állami alkalmazottak és nyugellátásban részesülők létszámáról az 1935/36. és az 1936/37. évi állami költségvetések alapján. Budapest, 1936.

² V. ö.: Magyarország tisztii cím- és névtára. XLVI. évf. Budapest, 1938.

	Bányaügyi	Kincstári	Egészség- ügyi	Keresk.	Gazdasági	Kormány	Összesen
	főtanácsosok						
1920-ban	—	—	—	—	18	—	18
1921-ben	—	—	25	—	39	—	64
1922-ben	—	24	9	7	—	37	77
1923-ban	6	7	16	—	32	108	169
1924-ben	—	5	22	—	20	93	140
1925-ben	2	—	11	4	13	46	76
1926-ban	—	1	5	3	11	31	51
1927-ben	1	—	15	2	7	26	51
1928-ban	1	2	12	—	14	42	71
1929-ben	—	2	14	1	14	57	88
1930-ban	—	2	16	2	12	68	100
1931-ben	—	6	6	1	18	74	105
1932-ben	1	1	3	2	15	54	76
1933-ban	—	1	10	—	12	61	84
1934-ben	2	3	4	3	14	47	73
1935-ben	1	6	7	2	16	69	101
1936-ban	—	1	5	—	15	84	105
1937-ben	6	—	5	4	9	79	103
Összesen	20	61	185	31	279	976	1552

Ezen adatokból nyilvánvaló, hogy a mai magyar társadalomban erős versenyfutás folyik a „méltóságos“ címért. Mindenki előtt világos, hogy ez a hajsza mennyire ellentmond önmagának s így milyen reménytelen: hisz minél többen részesülnek egy dm dicsfényében, annál kevesebb jut abból egy-egy részesülőre s maga a cím menthetetlenül „lezülnek“. Az ilyen lezültség csak a tényleges tartalmától, a rangtól elkülönült címeikkel történhetik meg. Soha nem történhet meg pl. a vitézi címmel, mert ezt senki sem nyerheti el, ha nem felel meg a vitézi rangnak is: ha nem teljesített valóságos szolgálatot a hazának, a kollektívumnak; a vitézi címnek elengedhetetlen kelléke a vitézi jelleg és senki sem lehet „címetes vitész... A vitézi cím öröklése pedig még a hagyomány erejével is megerősíti az ős által teljesített szolgálat „lényeges“, rangot adó voltát. Azt mindenki jól tudja, hogy a vitézi cím milyen jelleget jelöl feltétlen biztossággal; de ki tudná megmondani, hogy a méltóságos dm elnyerése milyen belső, lényeges feltételekhez van kötve? Értelmetlen dolog az is, ha tekintetes úr mindenki, aki érettségizett és az erdélyi fejedelem nagyságos címe jár mindenkinek, aki főiskolát végzett, bár ebben legalább látszólag rejlik valami logika. De ez a kevés következetesség is megszűnik a méltóságos címnél: ha pl. azért méltóságos valaki, mert egyetemi professzor lett, akkor nyilván a tanári rang elnyerése biztosít számára magasabb címet. De miért van szükség arra, hogy ez a dm a jelleget újból eltakarja s a katedrara jutó professzort elvegyítse a méltóságos urak hatalmas tömegébe?

Ezen a ponton tűnik ki, mennyire nincs igazuk azoknak, akik szerint a címekhez nem szabad hozzányúlni, mert különben összeomlik a társadalmi hierarchia. Ennek éppen az ellenkezője igaz: éppen a címek túltengése van a „jellegek“ rovására, a címkorság

teszi tönkre a rangok hierarchikus szilárdságát. Éppen az ássa alá a társadalom rangrendszerét, ha egyetemi katedrán, vezérigazgatói székekben, ősi kastélyokban, nagyvállalati irodákban és egyebütt inkább méltóságos urak ülnek, semmint professzorok, vezérigazgatók, grófok és főnökök. Amint az emberi, ugyanúgy a társadalmi organizmus is akkor beteg, ha leegyszerűsödik és nivellálódik. Jelen esetben: ha szervesen címek durván közös nevezőre hoznak rangokat, melyeknek egymástól elkülönítve kellene maradniok; ha különféle rangokat egyféle címmel jelölünk meg.

Ezzel már adva is van e kérdés társadalomlélektani kulcsa: a méltóságos cím túltengésének végső okai a társadalomnak azon tagjai, akik kevésnek érezvén a maguk rangját, olyan cím elnyerésére törekednek, mely csak magasabb rangok viselőinek jár. Ez állítás helyességéről néhány gyakorlati példa mindennél jobban meggyőz. A címkórban szenvedő ember hihetetlenül kicsinyes tud lenni. Hogyan jelöli pl. egy szóbanforgó egyetemi magántanár a maga rangját? A világért sem úgy, hogy „egy. magántanár“, hanem következetesen: „egyetemi m. tanár“. Vagy figyeljük meg némely tanársegédek névjegyét: nem „egy. tan. segéd“, hanem „egyetemi tanárs.“ áll rajta. Éppígy kóros címkultusszal állunk szemben, ha valaki „Dr. X. Y. egyet. orvostudor“-nak írja magát, nyilvánvaló pleonazmussal. Ugyanez a kicsinyes technika húzódik meg voltaképpen minden címkórságban szenvedő embertársunk lelke mélyén: álutakat keresnek, hogy rangjuk fölött álló címet elnyervén, rangban is feljebb érezhessék magukat. E törtetés mélyén, éppúgy mint a gögös ember lelkében is, súlyos elégedetlenség rejtőzik, mely végeredményben nem más, mint ügyesen leplezett önbizalomhiány. Aki elég értékesnek érzi önmagát, az sohasem fog kóros mértékben önértékének külső, pláne csak látszólagos elismertetésére törni. E bonyolult lelki dinamizmus felismerése után tűnik ki, hogy a címkórság nemcsak a benne szenvedőkre, hanem az egész társadalomra nézve is igen súlyos következményekkel járhat: okozhatja olyan egyének tömeges előretörését, akik épp akarnokságukkal jelzik, hogy ez előretörésre saját maguk szerint sem méltóak. Hogy a címkórság letörése nem jelentheti a nemes törekvések letörését is, az egészen bizonyos, hisz az igazi ambíció, a maga reális önérzetével éppen ellentéte a címkóros törtetésnek, amely mindig önbizalmatlanságból táplálkozik. „Nem a címek fémjelzik az embert, hanem az ember fémjelzi a címet“ — mondotta Machiavelli s ő róla igazán nem állíthatjuk, hogy a vezetős szerepre való törekvés lényegét félreismerte volna.

De igazságtalanok lennénk, ha a beteges arrivizmus teljes szociális terhét az arrivé-k fejére olvasnók. Mert nem is hinnők, hogy normális ambícióval bíró férfiakat is mennyire álutakra tud vezetni a saját — feleségük. Talán nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy az esetek túlnyomó többségében az új cím sokkal Őszintébb örömet szerez a méltóságos asszonynak, mint férjének. Ezen a ponton ki kell javítanunk az ifjabb Dumas-t, aki szerint „a nők azok, akik bennünket nagy tettekre ihletnek s ugyanők azok, akik ezek kivitelében megakadályoznak“, mert alig van olyan feleség, aki férjét egy új cím

elnyerésében a legkisebb mértékben is akadályozná... Mindez emberileg, helyesebben: asszonyilag, két szempontból is megérthető. Egyrészt a feleség rendszerint nem ért férje mesterségéhez s az abban való előrehaladást csak külső kritériumok alapján tudja lemérni. Másrészt — s ez már kevésbé önzetlen és természetes szempont — a férj hiába lesz professzor vagy akadémikus, a feleségnek kijáró címzés ettől még egy lépést sem emelkedik feljebb. Ezzel szemben ha a férj semmi egyéb nem lesz, mint méltóságos úr, a feleség ennek rögtön látható és hallható társadalmi előnyeit észlelni tudja: címe emelkedett egyet. Itt nyilván arról van szó, hogy egy újabb, sajátosan női csekélyértékűségérzés szól bele a társadalmi hierarchiába.

De túl ezeken a többé-kevésbé negatív értékű lélektani és társadalmi erőkön, van a méltóságosozásnak egy praktikus árnyoldala is: ha a címkórság tovább fokozódik, akkor — nem számítva a legmagasabb és így az arrivizmus által szerencsére megostromolható címeket — hovatovább nem fogunk tudni a rangban felettünk állókkal magyarul érintkezni. Ilyen vonatkozásban a legegyszerűbb közlés is rejtvénytartó feladatot jelent a jól nevelt alantas számára. Ha pl. közölni akarom, hogy „tegnap láttam főtanácsos urat a korzón sétálni“, akkor e feladatot többszörös szintaktikai nekifutás után is aligha tudom megoldani. „Láttam Méltóságodat, amint a korzón sétálni méltóztatott?“ Nem jó, mert rajtaütést, leleplezést fejez ki s ez nincs — nem is lehet — szándékomban. Avagy: „Láttam Méltóságodat tegnap a korzón sétáim méltóztatni“, vagyis inkább „méltóztatni sétálni?“ A magyar nyelv géniusza makacsul ellenáll a feladatnak. De ki tudja meddig? Ki nem hallotta még a hivatalok fiataljait, amint „alázatos tisztelettel“ bókólnak főnökeiknek? Ha figyelmeztetjük őket, hogy ennek nincs értelme, vállat vonnak, de nem hagynak fel az új köszöntéssel. Nem szép az „alázatos szolgálja“ sem, de legalább van értelme és valamit magával hozott a „servus humillimus“ magyaros-deákos kollégiumi levegőjéből. Vannak, akik szerint az „alázatos tisztelettel“ sem elég alázatos s ezek — nem tréfa! — „mély hódolattal“ köszöntenek. Ha így haladunk tovább, nem sokára megérjük, hogy valóság lesz, ami ma még tréfa s a titkárok mindenütt így hajolnak meg a telefonkagyló előtt: „Igenis, hunyász-lak alássan, méltóságos uram...“ Szomorúan kell látnunk, hogy mindazok az eredmények, melyeket a magyar nyelv hatalmas erőfeszítéssel ért el, a múlt század társadalmi átalakulásához alkalmazkodván, a címkórság hatására veszendőbe indulnak. Az angolokról igazán nem lehet azt állítani, hogy forradalmi gyorsasággal távolították el társadalmi érintkezésükből az elavult formákat. És mégis hol vagyunk mi attól az idilli állapotól, hogy „Sir Austin“ — vagy „Mr. Chamberlain“-forma egyszerű, de mégis tiszteletadó megszólításaink legyenek?

Hol vagyunk? Nyugodtan mondhatjuk Szekfü Gyulával és Weis Istvánnal: egy neo-barokk társadalmi élet kellős közepén. De vigyáznunk kell ezzel az elnevezéssel, mert a barokk nem mindenben felelős a neo-barokkért! „Barokk“ a társadalmi életünk, mert hajlik

arra, hogy „dekoratív elemei ne legyenek egyben struktív elemek is“: a címeket elválasztja a rangoktól. De túl ezen csak a barokk cím illeti meg a barokk jelleg nélkül. Mert igaz, hogy pl. Bód Péternél találhatunk ilyen fordulatot: „Melly kátékizmust a jövendő terminusra reportáljanak a mi kegyelmes urunk ő nagysága méltóságos személye eleibe“ (Smirnai szent Polikarpus, 1766). De ne feledjük, hogy Bód Péter (Geleji Katona Istvánról írván) itt az erdélyi fejedelemtől szól, Báthory István ő nagysága méltóságos személyéről: s az uralkodót, az egyetlen, magábanvaló közjogi méltóság betöltőjét címeikkel elhalmozni nem más, mint közvetve a hazát felmagasztalni! A neo-barokk nem ér fel a barokknak ehhez a magasságához. Éppen megfordítva: a fejedelem ő nagysága címét felszabdalta, szekularizálta és szétszította orvosok, képviselők, mérnökök, tanárok, valamint ama háziasszonyok között, akik cselédet tudnak tartani. A méltóságos cím pedig azoknak jutott, akiket egyrészt valóban ki kellett tüntetni, másrészt akik eddig nagyságos címmel különültek el a tekinteteseektől. A kegyelmeseknél egy fokkal feljebb hasonló a helyzet. Ez a folyamat valóban neo-barokk: modern ál-barokk, ami nem tud felemelkedni a minta nagyságához. A barokk ember a hatalmas méretek, a nagyság szerelmese; a neo-barokk kicsinyes, a nagy címek hajhászója. Az igazi barokk komor fenséggel mennydörög le Pázmány prédikációiból a tévútra került neo-barokk emberre: „Második és felly eb'-való tselekedete az Alázatosságnak az, hogy ember nem tsak kívánságát tartóztassa a magas és méltóságos állapatra-való vágyódástól, hanem azokat tehetsége szerint el-kerüllye.“